

Halina Orlińska

"A special Issue to Commemorate European Architectural Heritage 1975", "Town Planning Review", vol. 46, no 4, 1975 : [recenzja]

Ochrona Zabytków 31/2 (121), 141-143

1978

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RECENZJE

A special Issue to Commemorate European Architectural Heritage Year 1975 (Numer specjalny dla uczczenia Roku Europejskiego Dziedzictwa Architektonicznego), „Town Planning Review”, vol. 46, no 4, 1975

W 1972 r. Rada Europejska ogłosiła rok 1975 Rokiem Europejskiego Dziedzictwa Architektonicznego (European Architectural Heritage Year), w skrócie — Rokiem Zabytków. Ogólnym założeniem podjętej decyzji było „powstrzymanie nieprzerwanie postępującego ubytku budynków »nie do zastąpienia« i zaniku charakteru miast europejskich”.

W większości krajów Europy powstały komitety narodowe, wspierane patronatem, a także finansami rządowymi¹. W Wielkiej Brytanii utworzono Radę Zjednoczonego Królestwa z sekretariatem w Londynie, a oprócz tego komitety narodowe dla Szkocji, Walii i Północnej Irlandii. Głęboko zakorzeniona tradycja ochrony dziedzictwa narodowego spowodowała, że Rok Zabytków w Wielkiej Brytanii stał się punktem wyjścia do szerszej społecznej dyskusji na temat celów i zadań konserwacji. W trakcie tej dyskusji wyłoniły się wątpliwości, czy określone cele nie są zbyt wąskie, prowadzić bowiem mogą do zachowania Europy jako „zbioru eksponatów muzealnych, nawet jeżeli nowy sposób użytkowania zostanie adaptowany w starej zabudowie”.

Wkładem redakcji kwartalnika „Town Planning Review” do Roku Zabytków jest omówiony niżej numer specjalny. Jest on w całości (9 artykułów) poświęcony różnym aspektom planowania i realizacji prac konserwatorskich w Wielkiej Brytanii.

W artykule wstępnym, zatytułowanym *Heritage Year in Britain* Josephine P. Reynolds omawia podstawowe cele i zadania konserwacji. Autorka wysuwa szereg pytań, m.in. czym właściwie jest konserwacja? Czy należy ją ograniczyć tylko do zachowania zabudowy, czy też rozpatrzyć w szerokim kontekście warunków społecznych i ekonomicznych w sektorach chronionych? Czy założone cele sugerują, że dzisiejsza zabudowa stanie się w przyszłości również zabudową zabytkową? W dalszej części omawia ujęcie problemów konserwacji w ustawodawstwie brytyjskim, począwszy od ustawy z 1913 r. aż po ustawę z 1974 r. Zwraca uwagę, że dużo łatwiej jest rozwiązać problem konserwacji i ustalić politykę działania w miastach posiadających zabytki ogólnie znane i cenione niż w wypadku ośrodków ekonomicznie upośledzonych. Wiąże się to częściowo z faktem, że o powodzeniu projektów konserwacji często decydują szerokie zainteresowanie społeczne, które trudniej rozbudzić w warunkach ekonomicznego niedorozwoju. Jako przykład terenów „trudnych” podaje region Merseyside, omawiając kolejno ośrodki objęte ochroną i oceniając krytycznie działania i akcje chybione (głównie wymienia tu Liverpool). W podsumowaniu stwierdza, że „zabudowa historyczna” — to nie tylko „dziedzictwo historyczne”, ale także wolne zasoby powierzchni budynków, które mogą być użytkowane bardziej intensywnie.

Artykuł porusza również problem kwalifikowania obiektów do konserwacji i wyboru techniki konserwacji: czy lepiej wydatkować więcej na mniejszą liczbę zabytków, ale o wyjątkowej wartości, czy ograniczone na ogół zasoby rozdzielić na większą liczbę mniej kapitałochłonnych obiektów wartych zachowania? Czy wewnątrz sektora chronionego przyjąć zasadę restauracji, czy przebudowy? Jako istotny czynnik szerszego planowania działań konserwatorskich należy brać pod uwagę wybór rodzaju nowej zabudowy wprowadzanej bądź na obszar chroniony, bądź na jego obrzeże; powinna być to zabudowa odpowiadająca funkcjom obszarów zabytkowych i wznoszona we właściwej skali. W konkluzji cele konserwacji sprowadza się do skierowania uwagi nie tylko na

zabudowę historyczną w miastach, ale powiązanie działalności konserwatorskiej z szerszym kontekstem dziedzictwa narodowego.

Artykuł Honor Ch a p m a n a *Machinery of Conservation* omawia problemy planowania i finansowania prac konserwatorskich na przykładzie działalności zmierzającej do zachowania rezydencji wiejskich. Wskazuje przy tym na duże zainteresowanie społeczne ruchem konserwatorskim. Warto przytoczyć tu słowa autora: „... obecna psychologia ruchu konserwatorskiego wydaje się wynikać z reakcji przeciwstawiającej się tzw. nowoczesnemu sposobowi życia i komercyjnej architekturze lat powojennych, zwłaszcza jej skali i materiałów, jakie wprowadziła... dzisiaj jest lepsze od jutra, zwłaszcza to, co odzwierciedla sposób życia w duchu (a chyba także i praktyki) tradycji rezydencji wiejskiej”.

Kolejne zażądania poruszone w artykule — to:

— konieczność ściślejszego powiązania konserwacji z szeroko pojętym planowaniem środowiska i systemami ekonomicznymi; ograniczone na ogół zasoby przeznaczone na cele konserwacji winny być rozdzielone po dokonaniu szczegółowych analiz ujawniających związek konserwacji z innymi formami gospodarowania;

— inwentaryzacja i systematyzacja oraz zakwalifikowanie obiektu jako zabytkowego; w miarę upływu czasu nastąpiła zmiana pojęć i kryteriów w tej dziedzinie (najistotniejszą chyba zmianę w Wielkiej Brytanii wprowadzono zarządzeniem 1967 r. — *Civic Amenities Act* — według którego ochroną i konserwacją zabytków objęto całe „obszary o specjalnych wartościach architektonicznych i historycznych”, uznając tym samym jako wartości kwalifikacyjne — położenie i układ zespołowy);

— zaliczenie do wartości obiektu „jakości otaczającego środowiska”;

— problem ograniczenia możliwości ochrony miast zabytkowych spowodowanego zagrożeniem ze strony naporu „nowoczesności”, a w związku z tym konieczność znalezienia nowych funkcji starym zespołom w celu przeciwdziałania wprowadzeniu w ich miejsce nowej zabudowy; niebezpieczeństwo to istnieje szczególnie na obszarze starych centrów miejskich, gdzie wraz z rozwojem ekonomicznym i społecznym pojawia się potrzeba ich przebudowy. Planowanie prac konserwatorskich winno stanowić integralny składnik systemu ekonomicznego i planowania przestrzennego.

D. Anne Denier w artykule *Conservation in Practice* omawia praktyczną działalność konserwatorską w mieście Chester, które uznane zostało jako przykładowe pod tym względem wśród historycznych miast brytyjskich. Liczy ok. 60 tys. mieszkańców i należy do wybranych czterech miast, na podstawie których połączona komisja rządowa i władz administracyjnych prześledziła implikacje polityki konserwatorskiej. Jako obszar chroniony wyznaczono całość centrum historycznego o powierzchni ok. 80 ha, w obrębie którego znajduje się ok. 600 budynków podlegających ochronie. Projekt konserwacji Chester został uznany za jeden z czterech projektów wzorcowych Roku Zabytków w Wielkiej Brytanii. Artykuł składa się z następujących części tematycznych: tło programu konserwacji, program konserwacji w praktyce, konserwacja a polityka planowania, dalsze postępowanie oraz wnioski. Zamierzeniem autorki było przedstawienie programu konserwacji w Chester, scharakteryzowanie niektórych mierników decydujących o jego sukcesie oraz omówienie miejsca planowania prac konserwatorskich w szerszym kontekście planowania przestrzennego centrum miasta. Przed podjęciem w 1968 r. decyzji uznania historycznego centrum jako obszaru chronionego przeprowadzone zostały dogłębne studia

¹ Zob. K. P a w ł o w s k i, *Międzynarodowy Rok Ochrony Zabytków — 1975*, „Ochrona Zabytków”, XXVIII, nr 1, 1975, s. 5—12.

w celu opracowania metody konserwacji i określenia kierunku rozwoju miasta. Założony program obejmował restaurację ważniejszych budynków, likwidację skutków dotychczasowego zaniedbania tego obszaru oraz kontrolę nowej zabudowy w aspekcie zgodności architektonicznej i krajobrazowej z zabudową historyczną. Niewątpliwym sukcesem osiągnięto w zapewnieniu właściwych funkcji użytkowych odrestaurowanym budynkom. W części przeznaczono je do publicznego użytkowania (sklepy, sale wystawowe, sale zebrań), w części adaptowano do funkcji mieszkalnych. Nie wprowadzono dla budynków historycznych ogólnych wskaźników projektowych — zasad opracowania elewacji czy doboru materiału, natomiast analizowano każdy obiekt oddzielnie, każdą należącą doń działkę, jej cechy szczególne. Miarą sukcesu było także nowe budownictwo, które swoją elegancją uzupełniło luki w zabudowie historycznej, nie wybijając się z ogólnego tła starych ulic, równocześnie wprowadzając urozmaicenie funkcjonalne, a tym samym przyczyniając się do ożywienia tej części miasta.

Podobnie jak w poprzednim artykule, i w tym podkreśla się wpływ rozwoju ekonomicznego i wzrostu liczby mieszkańców regionu na funkcjonalno-przestrzenny kształt handlowego centrum miasta. Problem narastających potrzeb komunikacyjnych rozwiązano przez budowę obwodnicy wewnętrznej na obrzeżu Starego Miasta, przy której zlokalizowano parkingi postojowe (ok. 7500 miejsc).

Ann Maceven w artykule *Edinburgh An Experiment in Positive Conservation* porusza problemy konserwacji w mieście dużym (blisko półmilionowym) na przykładzie Nowego Miasta Edynburga, uważanego za jeden z najwspanialszych w świecie zespołów budownictwa klasycystycznego (1760—1860). Cechą charakterystyczną — zgodnie z intencją projektantów — jest jego ciągłość użytkowania jako dzielnicy mieszkaniowej.

Artykuł, ujęty w formie monografii, omawia rozwój miasta, jego architekturę i jej projektantów, etapy konserwacji, zasadnicze postulaty dotyczące wprowadzenia nowej zabudowy. Stosunkowo dużo miejsca poświęca zagadnieniu atrakcyjności zabytków dla ruchu turystycznego oraz usprawnieniom w zwiedzaniu miasta i zapoznawaniu się z jego historią.

Inny przykład zabiegów konserwatorskich omawia Gerald Dixon w artykule *Norwich: A Fine Old City*. W rozwoju historycznym (XI w.) Norwich było trzecim co do wielkości miastem po Londynie i Yorku. Budowę katedry rozpoczęto w 1096 r., bezpośrednio po wzniesieniu zamku; zrekonstruowana w połowie XII w. niemal w niezmienionej formie przetrwała do dziś. Mury miejskie wzniesiono na przełomie XIII i XIV w. (zakończenie w 1343 r.). Obecnie miasto liczy ponad 220 tys. mieszkańców i ma charakter przemysłowo-usługowy.

Przy omawianiu kolejnych zabytków zwraca się szczególną uwagę na ich położenie topograficzne. Podlegający ochronie obszar w obrębie murów potraktowano w projektach konserwatorskich kompleksowo, unikając „komórkowej renowacji”. Cechą charakterystyczną układu komunikacyjnego Starego Miasta jest stałe powiększanie zasięgu ruchu pieszego poprzez stopniową eliminację ruchu kołowego, co stanowi kontynuację tradycji zapoczątkowanej w 1812 r. Przekształcenia w obrębie Starego Miasta rozpoczęto w XIX w. i kontynuowano do początków XX w.; w latach dwudziestych naszego stulecia zwrócono uwagę na konieczność podjęcia środków zapobiegawczych przed dalszym niszczeniem wartości historycznych jego zabudowy i rozplanowania. Począwszy od 1939 r. kolejne plany przebudowy oparto na układach komunikacyjnych. Było to chyba przyczyną, że na początku lat sześćdziesiątych wybrano Norwich jako jeden z przykładów studialnych, stanowiących podstawę *Raportu* Buchanana (Buchanan C. et Al., *Traffic in Towns*, London 1963).

W *Raporcie* szczegółowo zajęto się układem komunikacyjnym Starego Miasta, na którego obszarze znajduje się około 400 budynków lub grup budynków podlegających ochronie. Zalecenia wskazywały na konieczność usunięcia ruchu przelotowego nie tylko z terenu Starego Miasta, ale także z całego śródmieścia. *Raport* Buchanana stał się w znacznym stopniu podstawą planowania układów komunikacyjnych w miastach Wielkiej Brytanii. W wypadku Norwich projekt komunikacji oparto na zasadzie obwodnic i pętli. Obwodnica staromiejska wytrasowana wzdłuż linii murów wiąże pętlami Stare Miasto z zewnętrznym obszarem śródmieścia. Od każdej pętli odchodzą wewnętrzne drogi dostawcze do działek i parkingów.

Inne podejście do programu i polityki konserwatorskiej przedstawione jest na przykładzie małego miasta Conwy — John M. Jones, *Conwy History with a Future*. Conwy powstało w XII w. na północno-zachodnim wybrzeżu walijskim, u ujścia rzeki o tej samej nazwie, w ramach programu zakładania nowych miast obronnych. Liczy obecnie ok. 15 tys. mieszkańców, z czego 1/4 mieszka na

obszarze Starego Miasta, pozostali w nowych dzielnicach, oddzielonych linią kolejową i odosobnionych w wyniku położenia topograficznego.

Miasto tego typu autor określa jako „dziedzictwo małej skali” i na jego przykładzie stara się przedstawić konflikty występujące między potrzebami społeczno-ekonomicznymi a konserwacją zabytków. Zachowane w pełni mury miejskie wraz z zamkiem, zachowany układ ulic i ocalała struktura zabudowy zapewniły Conwy wyjątkową pozycję i rozgłos wśród tej samej skali miast Wielkiej Brytanii.

Możliwości zachowania Conwy autor wiąże ściśle z charakterem i potrzebami ekonomicznego rozwoju miasta. Duża atrakcyjność turystyczna przyczynia się jednak w znikomym stopniu do tego rozwoju. Zależne częściowo od turystyki podlega Conwy — jak wszystkie miasta z tą funkcją związane — dużym wahaniom sezonowym w zakresie zatrudnienia. Zachodzi więc potrzeba ożywienia tradycyjnego rękodziela w sezonie martwym oraz rozwoju przemysłu (obok już istniejącego w nowych dzielnicach) dla zwiększenia atrakcyjności osadniczej miasteczka. Obecnie bowiem w mieście wewnątrz murów mieszkają przeważnie emeryci, a część mieszkań służy jako drugie domy letnie.

W artykule zwraca się uwagę, że w wypadku takich miast, jak Conwy nie wystarcza tylko troska o zabytki. W tym względzie Conwy wykazuje dużą dbałość, pomimo to przedstawia smutny widok miasta podupadającego. Należy je rozpatrywać z punktu widzenia żyjącej i pracującej tu społeczności; „... o ile dla przybysza z zewnątrz stanowi ono atrakcyjny przykład unikalnego miasta otoczonego murami lub jest dogodnym centrum jachtowym, o tyle dla ludności miejscowej oznacza zawile układy powiązań rodzinnych i stosunków społecznych. Ta istota jedności jest najważniejszą przesłanką podjęcia prawidłowej polityki konserwatorskiej”.

Innego rodzaju problemy omawia John Nelson Tarn w artykule *The Derbyshire Heritage. The Conservation of Ordinarity*. Są to problemy dotyczące obszarów rolnych Derbyshire i znajdującego się na tym terenie parku narodowego — Peak Park. Kwestie, które autor porusza, mogą dotyczyć wszystkich obszarów rolnych pozostających pod presją wdzierania się na nie zabudowy rekreacyjnej, tzw. drugich domów lub też napływu ludności tylko w celach zamieszkania, ale pracującej w miastach. Omawia także problem zachowania obiektów, które z punktu widzenia wartości architektonicznych nie zasługują na konserwację, natomiast utrzymanie ich nie jest obojętne dla zachowania krajobrazu i charakterystycznej scenarii kraju. Chodzi tu przede wszystkim o wiejskie budownictwo kamienne, nieodłącznie związane z warunkami geologicznymi i klimatycznymi, ukształtowane w ciągu wieków i wyrosłe z tego obszaru. Rozważając jego znaczenie w krajobrazie autor pisze: „Jaka część widzianego przez nas krajobrazu jest np. naturalna i jak dalece jesteśmy wprowadzeni w błąd historycznie ukształtowanym”. Krytykuje ujemny wpływ rozwoju przemysłu i sugeruje potrzebę wprowadzenia elementów architektonicznych tonujących obcość zabudowy przemysłowej w krajobrazie wiejskim.

W części artykułu dotyczącej parku narodowego zwraca autor uwagę na konieczność usprawnienia organizacji ruchu komunikacyjnego na jego obszarze, o ile park ma pozostać powszechnie dostępny. Z drugiej strony niczym nie ograniczona dostępność parku może naruszyć nawet normalne funkcjonowanie rolnictwa. Zabudowa rejonu Derbyshire jest raczej rozproszona. Obecna tendencja do koncentracji jest usprawiedliwiona dążnością do prawidłowej organizacji usług, nie należy jednak zapominać o różnicach krajobrazowych rozwijających się miast i wsi. Miasto w istocie swojej ma układ zamknięty, w przeciwieństwie do wsi, której cechą podstawową jest układ otwarty i jako taki wymaga innego typu zabudowy, odmiennego usytuowania budynków względem siebie oraz pojedynczych budynków w stosunku do działki. Autor zwraca również uwagę na rolę detalu architektonicznego, ale bez parodiowania zabudowy miejskiej czy tandetnego naśladownictwa starej zabudowy wiejskiej.

I wreszcie artykuł omawiający konserwację historycznych ogrodów i krajobrazu — Laurence J. Fricker, *Historic Gardens and Landscapes. The Conservation of a National Asset*. Autor rozpoczyna swój wywód od próby definicji krajobrazu, ogrodu, ogrodu krajobrazowego i ustalenia jakie przesłanki leżą u podstaw nazwania ich historycznymi. Zastrzega się jednak, że określenie ich historycznego charakteru nastrocza więcej trudności niż ma to miejsce przy kwalifikacji zabytku architektonicznego. W związku z tym ogranicza się do tych części brytyjskiego krajobrazu, które zyczącowo w tym kraju określane są ogrodami. Przypomina cel, dla którego w 1967 r. z IFLA została wydzielona sekcja historyczna. Po omówieniu sformułowań dokonanych przez różnych autorów podaje definicję ogrodu historycznego zaproponowaną przez Towarzystwo Ogrodów Historycznych w Wielkiej Brytanii (Garden History Society) w 1974 r., według której „Ogród historyczny jest to

określony obszar, ukształtowany celowo jako dekoracyjne środowisko i jako taki o znaczeniu historycznym. Termin ten obejmuje projektowanie krajobrazu". Komitet Brytyjski Roku Zabytków przedłożył wniosek traktowania konserwacji ogrodów na równi z konserwacją zabytków architektonicznych. Parlament angielski włączył dodatkową klauzulę do przygotowywanej wówczas ustawy (*Town and Country Amenities Act* — 1974) i potraktował ją jako „wkład Parlamentu do Europejskiego Roku Zabytków”. W ten sposób w brytyjskim ustawodawstwie pojawiła się pierwsza wzmianka o ogrodach historycznych. Nowum polega na tym, że obecnie ogrody historyczne, w odróżnieniu od ustawy z 1953 r., nie muszą stanowić części uzupełniającej zabudowy historycznej, ale mogą otrzymywać pomoc finansową na własnych prawach. Autor porusza także zagadnienie zasad rejestracji ogrodów historycznych. Zamiast klasyfikacji ICOMOS (1, 2, 3 w każdym kraju)

„ICOMOS Bulletin”, z. 1—4 (1971—1976)

Niespełna cztery lata temu po utworzeniu ICOMOS-u na warszawskim inauguracyjnym kongresie komitet wykonawczy na posiedzeniu w 1969 r. w Brukseli podjął inicjatywę wydawania drugiego, obok „Monumentum”, pisma. Przyjęto wówczas zasadę, że pismo to — „ICOMOS Bulletin”, będzie wychodziło z inicjatywy komitetów narodowych, prezentując materiały przez nie przygotowane. Postanowiono w każdym zeszycie umieszczać dokładną informację o działalności organizacji, komitetów narodowych i innych ważnych wydarzeniach międzynarodowych, wiążących się z przedmiotem działań ICOMOS-u. Ustalono zasadę dwujęzyczności (angielski, francuski), co nie stoi na przeszkodzie wprowadzeniu trzeciego języka.

Redakcja „Ochrony Zabytków” zamierzała wprowadzić „ICOMOS Bulletin” do stałego przeglądu piśmiennictwa, słuszne jednak wydawało się poczekać kilku lat w celu zaprezentowania Czytelnikom dorobku kilku komitetów narodowych, a następnie przejście do omawiania poszczególnych numerów. Począwszy od zeszytu 5, „ICOMOS Bulletin” będzie stałą pozycją w naszym przeglądzie czasopism konserwatorskich. Kierujemy się tu także intencją przedstawiania, choć ze znacznym opóźnieniem, zarysu działalności ICOMOS-u, organizacji mało w naszym kraju znanej, bowiem niemal wszystkie próby gromadzenia informacji w oparciu o krajowych korespondentów nie dały — niestety — rezultatów.

Przedmiotem niniejszego omówienia są cztery dotychczas wydane zeszyty „ICOMOS Bulletin” (w latach 1971—1976). Wobec znacznej ich objętości odbiegamy tym razem od zasady przedstawiania głównych tez wszystkich materiałów. Ograniczamy się do charakterystyki wydawnictwa, prezentacji tytułów i zwrócenia uwagi na niektóre artykuły. Z tego samego powodu *Kronika* ICOMOS-u będzie potraktowana bardzo skrótowo.

Zeszyt 1—1971, wydany przez Węgierski Komitet Narodowy ICOMOS, zawiera następujące materiały: działalność ICOMOS-u od chwili powstania; status prawny ICOMOS-u i jego związki z UNESCO; działalność komitetów narodowych w 1969 r.; sprawozdanie z II Walnego Zgromadzenia, Oksford 1969 (bardzo interesujące ze względu na obiektywną relację z działalności poszczególnych delegacji, ukonstytuowanie się władz itp.); raport z Pierwszego Spotkania Międzynarodowego Komitetu Fotogrametrii Architektonicznej w Paryżu, 1970; sprawozdanie z symposium *Wpływ czynników atmosferycznych na kamień*, Bruksela 1970; dyskusje konserwatorskie w USA; rezolucja symposium *Konserwacja i ochrona oraz ekspozycja zabytków i miejsc zabytkowych w związku z rozwojem turystyki*, Oksford 1969; siedziba ICOMOS-u w Hôtel St. Aignan w Paryżu. Materiały węgierskie prezentuje Miklos Hörler w obszernym, bogato ilustrowanym artykule *Karta Wenecka a konserwacja zabytków architektury na Węgrzech* (publikowany z pewnymi skrótami w „Ochronie Zabytków”, nr 1, 1976).

Pierwszy numer „ICOMOS Bulletin” zaprezentował charakterystyczne cechy tej serii wydawniczej. Są to: wysoki poziom edytorski (znakomity papier kredowy, doskonałe ilustracje), zwięzły, lecz wystarczająco dokładny, serwis informacyjny o działaniach ICOMOS-u. Już w tym zeszycie przyjęto zasadę przekazywania wszelkich informacji wyłącznie w oparciu o dokumenty przekazywane przez komitety narodowe. Dodać należy, że wysoki poziom edytorski uzyskano, między innymi, dzięki dotacji UNESCO, która każdy zeszyt wspiera specjalną subwencją.

proponuje określenie wartości historycznej i estetycznej, stanowiących podstawę do zaszerogowania do następujących grup:

I — ogrody o znaczeniu międzynarodowym, II — o znaczeniu krajowym, III — o znaczeniu regionalnym i IV — o znaczeniu lokalnym. Artykuł końcowy *Local Authority Contribution. B Bibliographic Note* omawia działalność władz administracyjnych w zakresie konserwacji miast, wsi i krajobrazu. Załącznik do artykułu zawiera około 50 pozycji opracowań konserwatorskich liczonych według miast i hrabstw, natomiast około 200 opracowań liczonych tematycznie dla Anglii i Walii.

Wszystkie artykuły zawierają ilustracje w tekście (mapy i plany) oraz ilustracje poza tekstem, przedstawiające wyniki realizacji konserwatorskich w różnych miastach.

Halina Orlińska

Zeszyt 2—1971 przygotowany został przez Radziecki Narodowy Komitet ICOMOS. Kronika zawiera następujące materiały: konferencja Komitetu Wykonawczego i Doradczego ICOMOS w Paryżu, 1971; raport o działalności narodowych komitetów w latach 1970 i 1971; spotkanie Specjalistycznego Komitetu do spraw Dokumentacji (interesująca relacja o dyskutowanym programie działania paryskiego Centrum Dokumentacji ICOMOS); Druga Konferencja Międzynarodowego Komitetu ds. Fotogrametrii Architektonicznej, Praga 1971 (prezentacja szczegółowych założeń działalności, zagadnienia szkolenia itp.); symposium *Ochrona architektury ludowej*, Strbskie Pleso — Brno, 1971; Pierwsze Międzynarodowe Symposium *Konserwacja i restauracja historycznych parków* w Fontainebleau, 1971; List Świętej Kongregacji *O ochronie historycznej i artystycznej spuścizny kościoła* w Rzymu, 1971; Generalne Zgromadzenie „Europa Nostra”, 1971; doroczna konferencja IBI (Międzynarodowego Instytutu ds. Zamków), 1971; programy kursów konserwacji i restauracji zabytków, organizowanych przez Wydział Architektury Uniwersytetu w Rzymie i ICOMOS — Scuola di perfezionamento per le studio ed il restauro dei monumenti; wiadomości ICOMOS (m.in. in extenso znamienity na temat stref ochrony referat Gabriela A l o m a r a *Człowiek i jego środowisko kulturowe*). Drugą część zeszytu wypełniają publikacje radzieckich specjalistów, którzy przedstawili niektóre zagadnienia ze swojej działalności. Nota A. H a ł t u r i n a *Współczesne problemy ochrony zabytków* stanowi wprowadzenie w radziecką problematykę ochrony zabytków. O. C h w i d k o w s k i w artykule *Dawne miasta i współczesne życie* porusza nie tylko zagadnienia związane z zabytkami Moskwy, lecz charakteryzuje sytuację w Suzdal, Tbilisi czy Kubaniu oraz omawia metodykę prac i ogólne ich założenia.

Zagadnienia ochrony i użytkowania zabytków historii i kultury błyskotliwie i głęboko analizuje V. I w a n o w, omawiając także zagadnienia współczesnej turystyki w rejonach historycznych. B. G n i a d o w s k i w artykule *Muzea pamięci narodowej* analizuje problemy ogólne na przykładzie muzeum w Szczenskoje — miejscu syberyjskiego zesłania W. I. Lenina. K. M a k o w i e c k i omawia *Problemy parków etnograficznych. Pomiędzy wojenne w ZSRR* przedstawił I. S w i e t ł o w, a V. J a n i n omówił studium starego miasta Nowgorodu w świetle badań archeologicznych. Numer przygotowany przez radzieckich kolegów wyróżnia się różnorodnością problematyki.

Zeszyt 3—1975, wydany przez Komitet Narodowy ICOMOS w RFN, odbiega od wyżej przedstawionych. Oprócz obowiązkowych dwu mutacji językowych zawiera także niemiecką, a programowym informacjom ICOMOS-u towarzyszą zwięzłe monografie konserwatorskie zespołu małych miast Bawarii, Badenii i Wirtembergii, przygotowane z okazji konferencji poświęconej zagadnieniom ochrony historycznych struktur i krajobrazu. Jest to zatem monotematyczna i wąska w gruncie rzeczy ekspozycja zagadnień konserwatorskich krajów Republiki Federalnej Niemiec. Walorem takiego ujęcia jest znaczne pogłębienie problematyki, ukazanie szczegółowych zagadnień i rozwiązań. *Miasto jest zabytkiem* — cytuje G. Dehia (1908 r.) w słowie wstępnym W. Bornheim gen. S c h i l l i n g. Regina D o l l i n g w zwięzłym artykule *Male, historyczne miasta w Bawarii, Badenii i Wirtembergii — obecna sytuacja, stan zachowania i zmiany* zarysowuje ogólną problematykę dotyczącą ochrony małych miast RFN. Z kolei następują wspomniane, krótkie monografie miast: Ansbach, Berching, Dettelbach, Dinkelsbühl, Eichstatt,